

Telekomünikasyon sektöründe düzenleme, rekabet ve yatırım ortamı

İzak Atiyas

Sabancı Üniversitesi

Rekabet Politikası ve Yatırım Ortamının
İyileştirilmesi Konferansı, 4 Mart 2005,
Ankara

Ana başlıklar

- Telekomünikasyon sektörünün evrimi (rekabet açısından)
- Türkiye’de düzenleyici ortam, yasal ve kurumsal çerçeve
- Sabit hat telefon hizmetlerinde rekabet sorunları
- İnternet/geniş-bant hizmetlerinde rekabet sorunları
- Mobil telefon hizmetlerinde rekabet
- Kablo TV
- Özelleştirme
- Değerlendirme

Telekomünikasyon ve Büyüme

- Waverman & Röller (2003)
  - OECD ülkelerinde telekomünikasyon sektörüne yapılan yatırım ortalama büyüme oranının yaklaşık üçte birini açıklıyor.
  - Penetrasyon oranı %40'ı geçen ülkelerde bu etki diğerlerinin yaklaşık iki katı
- Fink, Mattoo, Rathindran (2002)
  - Rekabet politikası özelleştirmeden sonra uygulanırsa penetrasyon oranındaki artış daha düşük oluyor

Sektörün evrimi

- Şebeke sanayisi: Ölçek, kapsam ve yoğunluk ekonomileri => dikey bütünleşik kamusal tekeller
- Son yirmi yılda teknolojik gelişme, daha ucuz ve daha akıllı şebekeler kurmak mümkün; ölçek ve kapsam ekonomileri azaldı; yeni ürünler; yakınsama
- Sektörü rekabete açmak mümkün hale geldi

Düzenleyici çerçevenin önemi

- Şebeke dışsallıkları=>Rekabetin refah yaratması için erişim ve arabağlantı gerekli; yerleşik işletmecilerin bu hizmeti sunmayarak rekabetin gelişmesini engelleme dürtüleri çok güçlü
- Bir başka ifade ile: Rekabetin gelişmesi, yerleşik işletmecilerin aktif katılımına ve işbirliğine bağlı (tesise dayalı rekabet durumunda bile arabağlantı gerekli)
- Yerleşik işletmecinin bu işbirliğini gösterme dürtüsü çok zayıf
- İşletmeci değiştirmenin maliyetleri
- Düzenleyici ortam çok önemli
- =>Ex-ante düzenlemeler ve ex-post rekabet hukuku uygulaması

Rekabet ve yatırım ortamı

- Yatırımların en yüksek refahı yaratması için rekabet gerekli
- Rekabet ortamı, girişlerin serbest olması yeni hizmet olanaklarının artması yatırımları yükseltecektir
- Rekabet ortamında yatırımcı için önemli olan: düzenleyici kuralların saydam, adil ve öngörülebilir olması, rekabeti engelleyecek davranışların önlenmesi

Değerlendirme (1)

- Ex-ante düzenlemelerin etkin bir biçimde uygulanması rekabetin gelişmesi için kaçınılmaz
- Düzenleyici gecikme
  - Nedenleri
    - Özelleştirme
    - Kurumsal: Düzenleyici kuruluşun genç olması, beşeri sermaye kısıtlamaları, ihale kanununun etkileri
    - Giriş etkinliği konusunda endişeler: Hızlı ve denetimsiz serbestleşmenin doğurabileceği sorunlar; aşırı giriş ve aşırı yatırım; muhtemel iflas ve konsolidasyonlar, “kalitesiz” giriş; geri dönüşülememezlik
  - Muhtemel refah maliyeti
    - a) piyasa gücünün sürmesi, b) gecikme daha fazla potansiyel abonenin yerleşik işletmecilerde “hapis olmasına” neden olur, ileride giriş daha maliyetli olur, c) yatırımcılar gözünde “düzenleyici risk” artar, bu da ileride yatırım ve giriş maliyetini yükseltir

Değerlendirme (2)

- Saydamlık ve hesap verebilirlik
  - Kurul kararları, görüşler, kurumlar arası görüş alışverişi
- Yasal zorluklar
  - Ulusal dolaşım, kiralık hatlar, veri akışı deneyimleri
- Çerçeve ve vizyon
- Telekomünikasyon Kurumu ile Rekabet Kurumu arasındaki ilişkiler
- Denetimli serbestleşme kaygısı ile mevcut durum arasındaki tezat
- AB yeni çerçeveye geçiş konusunda çekingen davranmamak gerekli

Türkiye’de Düzenleyici Ortam

- Ex-ante düzenlemeler
  - Yetkilendirme/lisanslama
  - Etkin Piyasa Gücü’ne (EPG) sahip işletmelerin belirlenmesi
  - Erişim/arabağlantı
  - Tarife denetimi
- Ex-post rekabet politikası uygulaması

Yetkilendirme

- Avrupa Birliği'ndeki uygulama
  - Mümkmn olan en basit yetkilendirme biçimleri
  - Kıt kaynak (radyo frekansı) kullanılan alanlarda “kullanım hakkı”
  - Kıt kaynak kullanılmayan alanlarda (bildirime dayalı) genel yetkilendirme
- Türkiye'de mevcut uygulama
  - 5 ana tür yetkilendirme
  - Bunlardan “2. tip telekomünikasyon ruhsatı”nın şimdi 10 alt- biçimi var (farklı hizmetler için)
  - Bu alt biçimlerden UMTH lisansının 3 tipi var

Yetkilendirme

- Bu durum yeni girişleri yavaşlatıyor, yasal çerçeveyi gereksiz yere (belki de yerleşik işletmecinin lehine) karmaşıklaştırıyor; düzenleyici çerçevenin her türlü olasılığı önceden göz önüne almasını gerektiriyor
- Elektronik haberleşme yasa taslağı: Avrupa'ya yakın

Yetkilendirme ve piyasaya giriş

- Yerel erişim için yetkilendirme daha yeni çıktı (kablo platformu hizmetleri)
- UMTH lisansları Mayıs 2004'de verildi
- UMTH'nde arabağlantı ve kiralık hat sorunları henüz çözümlenmiş değil
- 40 şirket lisans aldı, 5-6 tanesi faaliyete geçebildi
- **Süreç yavaş ve gecikmeli**

Erişim-Arabağlantı rejimi

- Yüklümlülük belirlemede TK'nın AB'ye göre daha geniş yetkileri var
  - İşletmeciler arası anlaşma sağlanamaması halinde TK'nın “ara bulucu” rolü
  - TT ve EPG işletmecilerin referans tarife yayınlama zorunluluğu
  - Maliyet esaslı tarife sorunu
- İşlerlik: UMTH'nde arabağlantı sorunları çözümlenmiş değil
- TK'nın “yeterince” yüklümlülük yükleme yetkisi yok (Telsim, Aycell çağrı sonlandırma piyasası örneği)

Sabit telefon hizmetlerinde yatırım ortamı ve rekabet

- Lisans Mayıs 2005
- Arabağlantı henüz tamamlanmadı
- Sabit hat anlaşmazlığı
  - Lisanslamada ayrıntılaştırıcı yaklaşımın bir olumsuz sonucu
- Serbestleşmeden 1 yıl sonra ciddi bir rekabet yok

İnternet ve geniş-bant piyasasında rekabet sorunları

- RK'nun İSS kararı
- Piyasaları “kapamak”, fiyat makası
- ADSL piyasası iki yıl önce açılabilirdi, bir fırsat kaçmış oldu
- Veri akışı kararı, mevcut durum

Mobil telefon hizmetleri

- Rekabete esas olarak 1998'te açılmış
- Roaming olayı
  - Yükümlülük 4502'de tanımlandı
  - TK önce usul ve esaslar sonra yönetmelik yayınlandı
  - Buna rağmen bu politika hayata geçemedi

Kablo TV

- Sabit hatta muhtemel rakip
- Mevcut durum: gelir sözleşmeleri
- Kablo modem gelişimi sınırlı
- Özelleştirme kapsamında Kablo TV, Rekabet Kurul kararı

Özelleştirme

- Özelleştirmenin hedefi: gelir mi, uzun dönemde rekabetin gelişmesi mi
- Özelleştirmenin en önemli muhtemel sonucu: Özelleştirme sürecinin rekabet üzerindeki menfi etkisinin ortadan kalkması